

SANATIN NESNELİĞİNDEN ÖZNELİĞİNE KADIN SANATÇI:

ROSA BONHEUR

FEMALE ARTIST FROM THE OBJECTIVE OF ART TO THE SUBJECT: ROSA BONHEUR

Özkan KÖSE

Gönderim Tarihi: 25.10.2021

Kabul Tarihi: 22.11.2021

Öz Abstract

Sanat tarihçi Linda Nocklin'e hatırı sayılır bir ün ve saygınlık kazandıran kitabı "Neden Hiç Büyük Kadın Sanatçı Yok?" başlığından da anlaşılacağı üzere son derece haklı bir soruyu dile getirmektedir. Basit bir akıl yürütmeyle, yetenek dediğimiz olgunun kadın ya da erkek tüm insanlara eşit dağıtıldığını düşünsek de, bu varsayımın sağlanmasını tarihe bakarak yapmak pek mümkün görünmemektedir. Ataerkil toplumlarla başlayan binlerce yıllık yazılı tarihin kadınlara karşı adil davranmadığı iddiasını feminist eleştiri "history" sözcüğünü üzerinden "his-story" (eril olanın hikayesi) şeklinde anagramatik bir yaklaşımla gözler önüne sermeyi amaçlar. Kimileri için bir tek sözcüğe yapılan bu küçük müdahalenin yüzlerce yıla sinmiş bütün bir toplumsal cinsiyet eşitsizliğini çarpıcı bir şekilde ortaya koyduğu düşüncesi yeterince ikna edici bulunmayabilir. Kadınlar, önemli tarihsel figürlerin eşleri ya da anneleri, yani obje olmanın dışında nadiren özne olarak kayıtlara geçebilmişlerdir. Özellikle sanat alanında yaratıcılık ve deha gibi eril olanla özdeşleşen kavramların Antik sanatın estetik ve güzelliğin normlarını belirleyen zirvelerinden, cinselliği tabu olmaktan çıkararak kimi avangart 20 yüzyıl sanat hareketlerine varıncaya dek bu durumun istisnaları, ancak öykülerindeki trajedi ölçüsünde dikkat çekmeyi başarabilmiştir. Bu minvalde metin, 19. Yüzyıl Gerçekçiliğinin önemli bir ismi olan Rosa Bonheur'u açıklayan bir çerçeve çizmeyi amaçlamaktadır. Bonheur'un sanat hayatı, toplumsal normların kısıtlayıcılığını aşmak iradesini gösteren kadınların, yeteneklerini ya da becerilerini ortaya koymak, kendi kişisel serüvenlerini hayata geçirmek için radikal çözümler ürettiği dikkat çekici birkaç örnekten biridir.

Anahtar Sözcükler: Rosa Bonheur, Kadın, Sanat

Art historian Linda Nocklin's book, "Why Are There No Great Female Artists?" As the title suggests, it raises a very valid question. With a simple reasoning, although we think that the phenomenon we call talent is equally distributed to all men and women, it does not seem possible to verify this assumption by looking at history. Feminist criticism, which claims that thousands of years of written history that started with patriarchal societies did not treat women fairly, aims to reveal the word "history" with an anagrammatic approach in the form of "his-story". For some, the thought that this small intervention in a single word strikingly reveals the entire gender inequality that has permeated hundreds of years may not be convincing enough. Women have rarely been recorded as subjects apart from being the wives or mothers of important historical figures, that is, objects. The exceptions to this situation, from the peaks of the concepts identified with the masculine such as creativity and genius, especially in the field of art, that determined the norms of aesthetics and beauty in ancient art, to some avant-garde art movements of the 20th century that removed sexuality from being a taboo, have managed to draw attention only to the extent of the tragedy in their stories. In this respect, the text aims to Rosa Bonheur, an important figure in 19th Century Realism. Bonheur's art life is one of the few remarkable examples where women, who show their will to overcome the restrictiveness of social norms, produce radical solutions to reveal their talents or skills and to bring their own personal adventures to life.

Keywords: Rosa Bonheur, Woman, Art

- **Alıntılama:** Köse, Ö. (2021). Sanatın Nesneliğinden Özneliğine Kadın Sanatçı: Rosa Bonheur. STAR - Sanat ve Tasarım Araştırmaları Dergisi, 2(3), 42-52.
- **Sorumlu Yazar:** Dr. Öğr. Üyesi Özkan KÖSE, Munzur Üniversitesi, ozkankose@munzur.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-9353-9149

Giriş

Kadın ve erkek nüfusu birbirine eşit ve hatta kadınlar sayıca bir miktar daha kalabalık oldukları halde bütün büyük başarıların erkeklerin hanesine yazılması; kadınların ancak iyi birer eş, anne ya da kız kardeş olarak erkeğin destekçisi, yanında yöresinde “gücü yettiğinde” bulunan bir figür olarak önemsizleştirilmesi adil bir durum değildir. Geçmişe bir parça daha dikkatli bakıldığında, her başarılı erkeğin arkasında bir kadın vardır sözünün kastedildiği manada olmasa da doğru olduğunu görülür. Örneğin, ünlü Alman kompozitör Felix Mendelssohn tarafından bestelendiği sanılan pek çok eserin aslında ablası Fanny Mendelssohn’a ait olduğunun aradan çok uzun bir zaman geçtikten sonra anlaşılması tam da bu duruma uygun düşmektedir (O’Connor, 2017). Fanny Mendelssohn olayı ne ilk, ne de son olmuştur. Kadınların başarılarının erkekler tarafından sahiplenilmesi, tüm ünün ve övgü payının erkeğin hanesine yazılması günümüz insanı tarafından öylesine kanıksanmıştır ki, bütün bir insanlık tarihinin bu yanlı bakış açısıyla ele alınması normal görülebilmektedir. Tıpkı on binlerce yıllık mağara resimlerinde olduğu gibi. Paleolitik dönemden günümüze ulaşan Altamira ve Lascaux gibi mağaraların duvarlarına resimler yapan kişilerin erkek sanatçılar olduğu konusunda yakın zamana kadar hiç şüphe duyulmamıştır. “Genellikle, tarih öncesi mağara ressamlarının erkek olduğu varsayıldı. Bu ustaların arasında kadınların da olduğu göz ardı edildi. Yakın tarihli bir çalışma, ilk sanatçıların çoğunun kadın olduğuna dikkat çekerek, kadınların tarih öncesi toplumlarda sanılandan daha güçlü bir role sahip olduğunu göstermektedir” (Hodge, 2013:7). 10000 ila 30000 Bin yıllık söz konusu mağara resimlerinin kimler tarafından yapıldığının bilinmesine imkân yoktur; yine de bu anonim sanatçıların tamamının erkek olduğu konusunda bir ön kabule sahip olmak bile üzerine düşünmeyi gerektiren bir toplumsal cinsiyet sorununa işaret etmektedir. Böylesi bir perspektiften bakıldığında Rosa Bonheur’un yaşadığı çağda bir kadın olarak başardıkları daha anlamlı görünecektir.

Rosa Bonheur

Kadın, bir nesne ya da konu düzeyinde sanat tarihinin önemli meselelerinden biri olagelmıştır. Bu noktada kadının nesneleştirilmesi hususundaki eleştirilerin haklılık payı olduğunu belirtmek gerekir. John Berger, *Görme Biçimleri* adlı kitabında kadının, resim ve heykel gibi sanatlarda, bir başka deyişle erkeğin hem icracısı hem tüketicisi olduğu hakimiyet alanında nasıl bir seyirlik nesne olarak edilgen bir rol biçildiğini açıklamıştır (Berger, 2004, 45-64). Bu nesne olma hali, Avrupa’da 18. yüzyılın sonlarında gerçekleşen ihtilalinin estirdiği değişim rüzgarlarına rağmen uzunca bir süre daha devam edecektir. Kadınlar kurallar gereği bugün “Akademi” olarak bilinen sanat eğitimi veren kurumlara öğrenci olarak kabul edilmemektedirler. Gerçi, Jacques Louis David’in öğrencileri arasında genç kadınlar olduğu bilinmekteyse de yaşadıkları dönem çerçevesinde ele aldığımızda bu kadın sanatçıların Bonheur kadar cüretli olduğunu söylemek güçtür. Yine de Bonheur’un sanat başarılarının, kendisinde önce sanat alanında varlık gösterme gayreti içine giren Madam Benoit, Antoine Jean-Gross gibi isimlerle ilgisinin olmadığı söylemek haksızlık olur. “Kendisi –Madam Benoit- önüne çıkarılan kısıtlamalara, örneğin canlı modelden çalışmak bir tarafa, resmi sanat okullarına bile kabul edilmemesine rağmen on sekizinci yüzyıl Fransa’sında öne çıkmaya başlamış kadın sanatçılardan biriydi (Honour-

Fleming, 2015, 642). Leppert'in (2009, 287) de belirttiği üzere, 1970'lere kadar gerek sanat tarihi alanının gerekse sanatsal disiplinlerin neredeyse tamamının kadın ve sanat gibi konulara eğilme ihtiyacı hissetmeyen erkeklerin elinde olması Berger'in sanatta kadının nesnelığı üzerine yaptığı saptamaları boşa çıkarmaz. Aksine, kronolojik olarak bakıldığı takdirde Berger'i tamamladığı söylenebilir.

Görsel 1. "The Horse Fair", Rosa Bonheur, 1852-1855.

Linda Nochlin, *Kadınlar, Sanat ve İktidar* konularını aynı başlıkta ele aldığı kitabında öyle ya da böyle sanatsal uğraşı veren pek çok kadın sanatçının bir şekilde gerçekçi bir tutum benimsediğinden bahseder (Nochlin, 2020). Bu saptama her dönem için geçerli midir bilemeyiz, ancak Rosa Bonheur'un eser verdiği yıllar Gerçekçi sanatın, politik atmosfer ve toplumsal koşullar gereği ortaya çıktığı bir döneme rastlamaktadır. Sanatseverlerin büyük bir çoğunluğu tarafından tanınmamasına karşın Rosa Bonheur 19. Yüzyıl Batı Resim Sanatında önemli bir yere sahiptir. Üstelik bu durum yalnızca, kadınların hemşirelik, çamaşırcılık ya da öğretmenlik gibi birkaç istisnanın dışında etkili ve saygın tüm iş kollarından ve bunların bağlantılı olduğu toplumsal alanlardan katı bir biçimde uzak tutulduğu bir dönemde, kendisine sanat camiasında yer edinebilmiş olmasından kaynaklanmamaktadır. Kaldı ki, o dönem şöhret ve paraya kavuşmuş daha başka pek çok erkek ressamı bugün çoğumuz bilmemekteyiz. Eğer, yegâne ölçüt tanınırlık olsaydı günümüz koşullarında Bonheur'un eserlerinin özgünlüğü, yetkinliği, çarpıcı ve yenilikçi üslubu gibi sanatsal niteliklerini bir kenara bırakıp, bir çeşit erkekler kulübü olarak adlandırılacak dönemin ünlü ressamlarının oluşturduğu cemiyetin bir üyesi haline gelmesini yeterli saymamız gerekirdi. Oysa Bonheur erkek egemen bir çağda yalnızca "erkek gibi" resimler yapan bir kadın olduğu için paraya ve şöhrete kavuşmamış, tam aksine kadın olmasına rağmen bütün bunları başarabilmiştir. Ecole des Beaux Arts'a (Güzel Sanatlar Okulu) kabul edilmek, henüz 19'unda Paris Galerisi'nde düzenli olarak eserleri sergilenen bir sanatçı olmak ve belki bunlardan daha önemlisi 1848'de Corot, Delacroix ve Ingres üyeleri arasında olduğu bir jüriden *First Gold Medal* ödülünü kazanmak Bonheur'un dikkat çeken başarılarından birkaçıdır (Russel, 2019). Sanat hayatının bu kadar erken dönemlerinde, son derece dezavantajlı olduğu bir çağda ve aynı ölçüde zor bir coğrafyada tüm bunları başarmış bir sanatçıdan daha fazla söz edilmesi gerektiği düşünülebilir. Oysa mantığın,

insan tabiatı karşısında hüsrana uğradığı bir başka örnekle karşı karşıya olunduğunun anlaşılması uzun sürmez. Bonheur'un sanatına, pek az kaynakta 19. Yüzyıl Gerçekçiliği çerçevesinde kısaca değinilmektedir.

Görsel 2. Rosa Bonheur

Kadınları erkeklere özgü kılınmış mesleklerden dışlama, onların istek ve hayallerini yok sayma ve bu tutumu normalleştirme geleneğinin ardında yatan gerçek, kim bilir belki de bir medeniyetin en derinde, köklerinde yatan bir korkudan ileri gelmektedir. Bütün bir Batı uygarlığı öyle ya da böyle kültürel aidiyetini Antik Yunan'ın mirası üzerine inşa etmiştir ve bu mirasın kodlarına işlenmiş bir tehdit bu kültürün halefi durumundaki toplumların bilinçaltında nesilden nesle aktarılmıştır. Etkinliği, pratikte zaman içinde hafiflemesine karşın kesintisiz bir aktarımla kuşaklar boyunca toplumların belleğine kazınan bu tehdit algısı bir kadın imgesinde somutlaşmıştır. Etrafı ataerkil toplum ve uluslarla çevriliyken onlara kafa tutan, düşman ülkelerin başkentlerini kuşatan, güçlü erkeklerden oluşan orduların kalplerine korku salan bu kadın imgesi tahmin edileceği üzere Amazonlara aittir. Bir "Ethnos Gynaikokratoumenon" yani "Kadınların Hükmettiği Ulus" olan Amazonlar, bugün bile insanlığın kıyıda köşede kalmış azınlıkların dışında bütünüyle ataerkil topluluklardan oluştuğu düşünüldüğünde, antik çağda komşularını bir hayli telaşlandırmış olmalıdırlar. Savaşan, yöneten, karar alan, iradesine boyun eğilen kadın imgesi belki de başlangıçta bütünüyle anaerkil olan (Bachofen, 1861), toplum düzenini tekrar canlandırabilecek büyük bir tehdit olarak görülmüş olmalıdır. Bu bağlamda, Ön Asya ve Avrupa'da son engeller de ortadan kaldırılıp tarih kazananların eliyle yeniden yazıldığında kadınlara verilen rollerin giderek daha da küçülmesi şaşırtıcı olmamalıdır. Bazı istisnalara rastlanmasına karşın bunların sayılarının azlığıyla akılda kalıcılıkları arasında yadsınamaz bir bağ olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu minvalde Geç Rönesans'tan başlayarak 19. yüzyıla değin kadın sanatçı sayısında dikkate değer bir artış olmuşsa da, bu sayı erkek sanatçı sayılarıyla karşılaştırılması halinde feministlerin iddialarının hiç de yersiz olmadığını düşündürecek ölçüde azdır. Söz konusu az sayıdaki kadın sanatçının eğitimlerini genel olarak sanatçı ailelerden gelmelerine borçlu olduklarını görüyoruz ki, bu metnin konusu

olan Rosa Bonheur da bunlar arasında yer almaktadır. Sanatçı, temel eğitimini kendisi de ressam olan babasından almıştır. On dört yaşına geldiğinde Louvre Müzesi'nde sergilenen usta sanatçılara ait eserleri kopya ederek sanat eğitimini sürdürmüştür (Blume,1997). Yukarıda bahsi geçen koşullar, yetenekleri özelinde eğitim ve istihdam olanağı bulamayan pek çok kadını radikal sayılabilecek çözümler üretmeye sevk etmiştir. Bonheur gibi gerçek manada yokluk içinde büyümüş olanlar dışında edebiyat, müzik ve plastik sanatlar alanlarında eserler vermiş bu kadınların büyük bir bölümünün varlıklı ailelerden geldiği; kendi geçimlerini temin etmek zorunda olmadıkları hususunun altını çizmekte yarar var. Yine aynı sebepten, sanatın çeşitli dallarıyla olan tanışıklıkları erken yaşlarda aldıkları eğitimin bir sonucudur. 19. Yüzyılın aristokrat çevrelerinin kız çocuklarının eğitimi konusundaki tutumu bir yana, orta sınıf bir burjuva ailesinin kız çocuğuna müzik ve resim gibi alanlarda eğitim imkânı sunmasının ardında yatan dinamikler kişinin gelecekte seçeceği mesleğe ilişkin bir perspektif kazanmasını sağlamaya yönelik değildir. Zira, evlilik çağına gelen genç kızın kendi emeğiyle çalışarak hayatını kazanması gibi bir düşünce zaten kabul edilebilir değildir. Genç kız sosyal statü ve gelir bakımından en az kendisine denk olması koşuluyla ailesinin seçeceği bir erkekle hayatını birleştirecek ve ömrünün geri kalanını iyi bir eş ve anne olarak toplumda saygın bir yer edinmeye gayret ederek geçirecektir. Baba evinde aldığı resim ve müzik dersleri kendisinden çok, müstakbel eşin iyi zaman geçirmesi ve erkeğin evdeki hanımının meziyetleriyle övünebilmesi içindir. Bu noktada yeniden Fanny Mendelssohn'a dönecek olursak; henüz 14 yaşında Bach'ın 48 prelüdünü ve füglerini ezbere çalarak müzikte büyük başarı gösteren genç Fanny'ye babasının yaklaşımı bütün bir 19. yüzyılın kadınlar için nasıl bir dönem olduğunu özetler gibidir: "Bütün bunlar gerçekten çok güzel tatlım. Fakat sen bir kızsın ve müzisyen olamazsın. Evde kalmalı ve hayatı erkekler için daha iyi bir hale getirmek zorundasın" (O'Connor, 2017). Flaubert'in Madam Bovary ya da Tolstoy'un Anna Karanina gibi başyapıtlarında, toplumun kadınlar için kurguladığı bu ve benzeri senaryolar ile bireyin arzularının çatıştığı noktada, hayatları orta sınıf ahlakına kurban edilen kadınların trajedilerini başarıyla yansıtılmaktadır. Ne var ki, en büyük trajediler bazen yalnızca kurgudan ibaret değildir. Resim, müzik ve edebiyatın 19. yüzyıldaki çok sayıdaki önemli temsilcisi bir yana, bilindiği kadarıyla tarihten pek çok başarılı kadının hikâyesi aynı zamanda birer trajediyi de içinde saklamaktadır. Tüm bu kuşatmayı yarmak için kadınlar tarih boyunca çeşitli yollara başvurmuşlardır. Bunlar arasında en çok karşılaşılan karşı cinsin kıyafetlerinin giyilmesi ya da bir erkek adının mahlas olarak kullanılmasıdır. İsmi bilinen ya da bilinmeyen pek çok kadının erkeklere ayrılmış alanlara girmek için giriştiği cesur eylemler, bazıları gerçek olaylara dayanan hikayelere, diğerleri ise efsaneleşerek masalsı anlatılara konu edilmiştir.

Görsel 3. "Labourage Nivernais," Rosa Bonheur, 1849.

Var Olabilmek için Kılık Değiştiren Kadınlar

Kadın hakları konusunda son derece kararlı bir mücadele verildiği 19. Yüzyıl İngiltere'si Victoria Çağı olarak da anılan 1837- 1901 yılları arasında uzunca bir süre yine bir kadın tarafından – Kraliçe Victoria- yönetilmiş olmasına karşın hak arayan kadınlar açısından süreç son derece sancılı olmuştur.

Kadınların meslek sahibi olması söz konusu değildi. Sadece Katolik kilisesi içinde dini görevler alabiliyor fakat vaiz olamıyor ve Kilisenin resmi işleriyle ilgili görevleri üstlenemiyorlardı. Avukat ve doktor da olamamalarının yanısıra, mirastan yararlanma ve mülk sahibi olma hakları yasalarla kısıtlandığından ticaretle uğraşmak isteyen kadınlar büyük güçlüklerle karşılaşıyorlardı (Llyod, T. 1979).

Bonheur bu başlıkta son derece ayrıcalıklı bir yere sahip kadın figürlerden bir tanesidir. O'nu bir sanatçı olarak farklı kılan en dikkat çekici dışsal özelliklerinin başında, erkek kıyafetleri giymesi ve bunu dönemin polis teşkilatından aldığı özel izinle yapmış olması gelmektedir. Tarihte kadınların kılık değiştirerek erkek gibi davrandığı birkaç örnekten biri de Rosa Bonheur'dür. Durumu bu denli şaşırtıcı kılan, 19. yüzyılın ilk yıllarında toplumsal eylemlerdeki kışkırtma girişimlerini önlemek için Fransız Parlamentosu'nun aldığı bir karardır. Karnaval gibi kitlesel eğlenceler dışında kadın ya da erkeklerin karşı cinsin kıyafetlerini giymesinin yasaklanmış olması nedeniyle, erkek kıyafetleri giyme izni almayı başarabilen birkaç kadından biridir Bonheur. "Yeni kararname ayrıca, bir kadının olası yenileme ile üç veya altı aylık dönemler için geçerli bir kılık değiştirme izni alabilmesi için resmi prosedürler de belirledi" (Gretchen, 1998). Sanatçı kırsal bölgeleri konu alan resimleri için gerçekleştirdiği saha çalışmalarında dikkat çekmemek için bu önlemi almak zorunda kalmıştır. Ama papalık seçim ritüellerinin değişmesine neden olanlardan, geleneksel Moğol güreşinin kurallarının yeniden düzenlenmesine neden olanlara kadar, kadınların müdahil olduğu çeşitli olaylara rastlamak mümkündür. Kadın Papa Joan, esrarengiz Bökh güreşçisi kadın ya da bir erkek adını mahlas olarak kullanan (George Sand) Amandine Aurore Lucile Dupin bunlardan yalnızca birkaçıdır.

Kronolojik bir sıralama yapacak olursak, kökleri yüzyıllara dayanan bir kültürel etkinliği; geleneksel bir spor müsabakasının kurallarının değişmesine neden olan kimliği anonim kadın güreşçiden bahsetmemiz gerekir. Moğolların geleneksel güreş stili olan Bökh'de, bir kadının

bir kültürde bıraktığı izleri sporcuların kıyafetlerinde görmek mümkündür. Araştırmacı Ahmet Yeşiltepe, *Zaman Yolcusu: Türklerin İzinde* adlı belgesel dizisinin bir bölümünde konuyu şu şekilde aktarmaktadır:

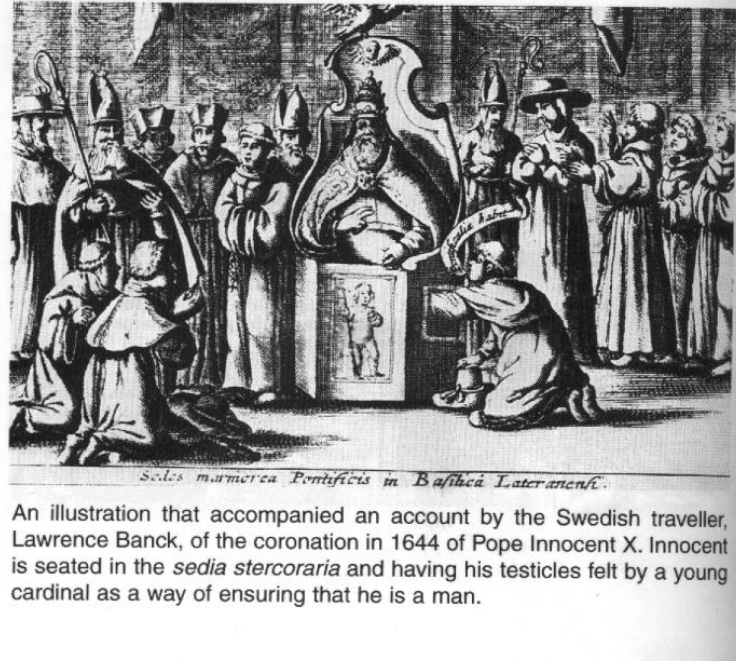
Yukarıdaki cepkenin önü açık. Çok ilginç bir ceket. Bunun nedenini sorduk. Açıklaması da enteresan, bir efsaneye dayanıyor. Asırlar önce bir müsabakaya katılan bir kadın yarışmacı... Ki o zaman cepkenin önü kapalıymış. Bütün erkek yarışmacıları artarda yere sermiş. Sonunda kadın olduğu ortaya çıkınca, erkekler tabii büyük mahcupiyet yaşamışlar ve cepkenin önü tamamen açılmış ki, kadınlar erkekleri rezil etmesin, mahcup etmesinler diye (Yeşiltepe, 2019).

Görsel 4. Geleneksel Bökh Güreşçileri

Kadınların erkekleri utandırmaya devam ettikleri gerçeğinin izlerini, ne kadar örtbas edilmeye çalışılsa da, geleneksel uygulamalardaki teamüllerin zaman içerisinde gösterdiği değişikliklerden sürmek mümkün. Tarihsel kökleri binlerce yıl geçmişe uzanan kimi kurumsal yapıların bugün için anlamsız görünen bazı uygulamaları bu saklı gerçeği ister istemez açık etmektedir. Katolik dünyasının Papa seçim töreninin son bölümünde gerçekleştirilen bir kontrol etme hadisesi Moğol kadın güreşçininkine müdahalesine benzer şekilde bir “elle muayenenin” ritüelin bir parçasına dönüşmesine neden olmuştur. Söz konusu kişi IX. Yüzyılda yaklaşık iki yıl süreyle Vatikan’ı ve dolayısıyla bütün bir Hristiyan dünyasını yönetmiş olduğu varsayılan Papa Joan adıyla bilinen bir kadın. Papa Joan olayının gerçekliği konusunda çeşitli tezler öne sürülmesine karşın, seçimin ardından yeni papanın erbezlerinin kardinallerden biri tarafından elle kontrol edilmesi ve sonucun diğer kurul üyelerine yüksek sesle ilan edilmesi gibi uygulamalar, bir kadının kimliğini gizleyerek ortaçağ Hristiyan dünyasında en tepeye çıkmayı başardığı savına güçlü bir dayanak sağlıyor. Hikâyenin sonraki kısmı kadın papa için pek iç açıcı değil. Çeşitli kaynaklarda Joan’ın Vatikan macerasının, iki yıllık papalığın ardından, bir ayın için halkın arasında olduğu sırada beklenmedik şekilde doğum yapmasıyla sırrı açığa çıkınca hemen orada dünyaya getirdiği bebekle birlikte öldürüldüğüyle son bulduğu aktarılmaktadır. Alain Borureau, *Papa Joan Efsanesi* adlı kitabında, ilk kez 13. yüzyılda neşredilmeye başlanan bütün hikayenin Katolik kilisesi tarafından kadınları dinsel alanların dışında tutmak için tüm tartışmaları sonsuza kadar bitirecek, ikna edici bir argüman oluşturmak amacıyla kasıtlı olarak uydurulduğu iddiasını dile getirmiştir (Borureau, 2001). İster Papa Joan karakteri gerçekten yaşamış olsun, isterse kilisenin bir ibret vesikası olarak kadınları

korkutmak için uydurduğu bir senaryo olsun, bu olayın kadınların kategorik olarak pek çok alandan mutlak suretle dışlanmasının bir diğer tezahürü olduğu gerçeğini değiştirmeyecektir.

Görsel 5. Papanın er bezlerinin kontrol edilmesi.

Doğruluğu efsanelerin ve mitlerin ötesinde somut delillerle ispatlanmış bir diğer kılık değiştirme olayı tıp tarihinde vuku bulmuştur. 19. Yüzyıl İngiltere’inde doktorluk yapmak isteyen genç bir kadın Margaret Ann Bulkley yasalarca engellenen bu emeline ulaşmak için erkek kılığına girmiştir. İngiliz ordusunda askeri doktor olarak imparatorluğun sömürgeleri başta olmak üzere önemli görevler alan Bulkley, tıp alanında hijyenin rolünü keşfeden ilk kişi olmasının yanında Afrika’da cüzzam ve koleranın yayılmasına da son vermiş; anne ve bebeğin hayatta kaldığı sezeryan operasyonunu başarıyla gerçekleştiren ilk doktor olarak tarihe geçmiştir (Atwani, 2021). James Barry adını kullanan Margaret Ann Bulkley’in aslında kadın olduğu ancak ölümünden sonra anlaşılmıştır.

Yöntem

Metinde, Rosa Bonheur özelinde 19. Yüzyıl Avrupası’nda kadının toplumsal rolü ve hak arayışlarına ilişkin bir panorama ortaya konmuştur. Farklı disiplinlerde ve farklı dönemlerde tarih sahnesinde yer almayı başarmış öncü kadınların benzer öykülerine ayrı bir başlıkta değinilerek Bonheur’un dönem ve coğrafya itibarı ile münferit bir örnek olmadığı gerçeği gözler önüne serilmesi amaçlanmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Somut veriler ışığında, insanlık tarihi boyunca kadınların erkeklere tanınan tüm haklardan mahrum kaldığını; en başta istediği alanda eğitim görmek, uzmanlaşmak imkanından yoksun bırakıldığı görülmektedir. Bu açmazın kaçınılmaz sonucu ise kadınların, bir şekilde formal bir eğitim almayı başarmış olsalar bile yeteneklerine uygun istihdam olanaklarından mahrum kalmalarıdır. Literatür taramaları sonucu, başta Rosa Bonheur olmak üzere kadınların,

asırlardır süren bu sistematik kuşatmayı yarma girişimleri sonucu ortaya çıkan sıra dışı hikayelerden birkaçı günümüzde de her alanda problem olan toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorunu çerçevesinde ele alınmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Yukarıda bahsi geçen örnekler ışığında toplumsal cinsiyet meselesinin bir uygarlığın kodlarında bulunan, adına “anaerkil” diyebileceğimiz bir hayaletin hatırasının sebep olduğu korkudan kaynaklandığını söylemek yanlış olmaz. Anaerkil toplumların ataerkil Batı toplumlarında yarattığı korku ve panik, kadınların binlerce yıldır amansızca baskılanmasını beraberinde getirmiştir. Sosyal ve hukuki hakları en baştan ellerinden alınmış, ataerkinin içine doğmuş kadınlara uygulanan sistematik baskının hissedilmediği hiçbir alan neredeyse bırakılmamıştır. Mevcut kazanımlarını elinde tutmak isteyen ataerkil toplumlar güçlü ve bir o kadar katı hiyerarşik düzenler inşa ederek her bir sınıfsal sistemin en alt basamağında kadının bulunmasını ve orada kalmasını sağlamaya çalışmışlardır. Başta dil olmak üzere sanatta, edebiyatta ve daha pek çok alanda bu politikanın amaçlarının hâsıl olduğu kolaylıkla gözlemlenebilmektedir. Erkeğin kadına, insanın doğaya hükmettiği bu anlayışın tezahürleri kendisini en çarpıcı şekilde sanat alanında gösterir. Dilde soyut ve somut tüm kavramları bu hiyerarşiye tabi tutan böylesi bir anlayışın üzerine bina edilen kültürlerin, coğrafyada, topografyada dahi bir şeyleri kıyaslarken birinin diğerine üstünlüğünü “erkeksi” nitelendirmesiyle yaparken, diğerinin görece yetersizliğini “kadınsı” olarak tanımlamasının yansımalarıyla sanat alanında karşılaşmamak düşünülmezdi. Bazı sanatsal disiplinleri bu anlamda diğerlerine üstün tutma eğiliminin antik çağlardan beri var olduğu bilinmektedir. Söz söyleme sanatının ve ozanlığın antikitede büyük değer gördüğü ve el üstünde tutulduğunu, buna karşılık resim ve heykel sanatını zaten bir yansımanın kopyası olarak değerlendiren Platoncu anlayışta pek hoş karşılanmadığını da... Ancak meseleyi daha ilginç hale getiren her disiplinin kendi içinde bu hiyerarşiyi sürdürme eğiliminde olması, bu yönde teamüller ortaya koyması, içtihatlar oluşturmasıdır. Bir başka deyişle, şiirin plastik sanatlara üstün tutulduğu tarihsel dönemlere ait kültürel yapılar, erkek ve kadın arasında oluşturulan hiyerarşiden hareket etmekte ve iradeyi toplumsal her eyleme uygulamakta; hatta bu doğrultuda analogiler kurarak durumu kalıcı hale getirmektedirler. Bir toplumun, kültürün ya da eylemin “kadınsı” olarak nitelendirilmesi onun hassas, duyarlı ve detaycı olduğu anlamında kullanıldığı zaman dahi söylenmeyenler arasında zayıf, kırılabilir, zapt edilebilir ve kendisinden güçlü olana –her durumda erkeğe- boyun eğdiği gibi anlamları barındırdığı unutulmamalıdır. “Görsel sanat yapıtları, çağlar boyu estetik güzelliğe sahip sessiz varlıklar olarak göze hitap ettikleri için kadınla bağdaştırılmışlardır” (Akt: Uzundemir, 2010:30).

Bu kategorizasyonun resim sanatının kendi içinde de sürdürüldüğünü görmekteyiz. Schneider’ın “Still Life” adlı eserinin sunuş bölümünde, Batı resminde ölü doğa resimlerinin nasıl bir piramidal hiyerarşi çerçevesinde değerlendirildiği; akademik sanat anlayışının en saygın türü olarak gördüğü tarihsel olayların betimlendiği eserlerin ardından önemli figürlerin portrelerinin geldiği ve son olarak ölü doğa konulu çalışmaların diğerlerinin altında sınıflandırıldığı aktarılmaktadır (Schneider, 1999). Resmi başkalarınca seyredilmesi sebebiyle,

görme eyleminin nesnesi konumunda gören ve “kadınsı” olarak nitelendiren anlayış, eylemlilik ve edilgenlik durumlarına göre oluşturduğu hiyerarşiyi resim sanatının kendi içindeki konularının ciddiliği ve saygınlığı ölçüsünde “alt” türlere uygulamaktan geri durmamıştır. Esasen, Rosa Bonheur’un pantolon giymesi, at binmesi ve uzun ince purolar içerek oluşturduğu aykırı (dönem itibarı ile kadınların tıpkı erkekler gibi sigara içmesi hoş karşılanmayan bir durumdur) portre onu bir yönüyle marjinalleştirirken, diğer yönüyle toplumsal normların kısıtlayıcılığı karşısında sürpriz unsuru yaratarak sanatçıya belli ölçülerde bir dokunulmazlık sağlamıştır. Belki de bu sayede, günümüz modern toplumlarında bile eşit işe eşit ücret politikası bir temenni düzeyinde kalmışken Rosa Bounheur rakipleriyle kıyaslandığında döneminin en çok kazanan sanatçılarından biri olmayı başarmıştır. Günümüz koşullarıyla karşılaştırıldığında bu hiç de azımsanmayacak bir başarı olarak görülmelidir. Zira, İngiliz hanedanının yakın tarihini konu alan bir televizyon dizisinde hikayenin en önemli karakterini canlandıran aktrisin, yardımcı roldeki aktörden daha düşük bir ücret aldığı gerçeğinin kamuoyu şaşkınlığa düşürmesinin üzerinden henüz birkaç yıl geçmiş bulunuyor (Deggans, E. 2018).

Son olarak, Chimamanda Ngozi Adichie’nin, erkek için fakir olmak bir sınıfsal meseleyken kadın için durumun zengin ya da fakir ayrımı olmaksızın daima bir toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorunu olduğu yönündeki görüşünü hatırdan tutmak gerekir. Chimamanda ve kadın araştırmaları konusunda alana katkı sunan diğer pek çok feminist tarafından, zengin ya da fakir kadınların daima hiyerarşide alt basamakta yer aldığı yönündeki saptamanın bilhassa 19. yüzyılda daha görünür olmakla beraber neredeyse bütün bir yazılı tarihin özeti olduğunu belirtmekte yarar var.

Kaynaklar

- Adichie, C.N (2019). Feminist Manifesto (B. Kovulmaz Çev). İstanbul, Doğan Kitap.
- Atwani, N (February 2021). Margaret Ann Bulkley: A Woman Who Made a Difference. <https://www.edseed.me/2021/02/20/margaret-ann-bulkley-a-woman-who-made-a-difference-114/>
- Bachofen, J.J (1997). Söylence, Din ve Anaerki (N. Şarman Çev) İstanbul. Pavel Yayınevi.
- Berger, J (2004). Görme Biçimleri (Y. Salman. Çev). İstanbul, Metis Yayınları.
- Borureau, A (2001). Myth of Pope John. University of Chicago Press.
- Gretchen, S (1998). The Sexual and Textual Politics of Dress: Rosa Bonheur and Her Cross-Dressing Permits. University of Nebraska Press
- Hodge, S (2020). Gerçekten Bilmeniz Gereken 50 Sanat Fikri (E. Gözgülü. Çev). İstanbul, Bkz Yayıncılık.
- Honour, H. Fleming, J (2015). Dünya Sanat Tarihi (A. Hakan. Çev) . İstanbul, Alfa Basın Yayım Dağıtım.
- Leppert, R (2009). Sanatta Anlamın Görüntüsü (İ. Türkmen. Çev). İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Llyod, T (1979). Yirminci Yüzyıl Dosyası: Kadınlar Yerini Alıyor. İstanbul, Milliyet Yayınları
- Nochlin, L (2020). Kadınlar, Sanat ve İktidar (S. Evren. Çev). İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Russel, P (2019). Tarih Boyunca En Etkin 100 Eşcinsel (O. Özdilek. Çev). İstanbul, A7 Yayıncılık.
- Schneider, N (1999). Still Life. Köln, Tachen.
- Slyke, G (1998). The Sexual and Textual Politic of Dress: Rosa Bonheur and Her Cross Dressing Permits. University of Nebraska Press.
- Uzundemir, Ö (2010). İmgeyi Konuşturmak: İngiliz Yazınında Görsel Sanatlar. İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

İnternet Kaynakları

- Blume, M (1997) The Rise and Fall of Rosa Bonheur. <https://www.nytimes.com/1997/10/04/style/IHT-the-rise-and-fall-of-rosa-bonheur.html> sayfasından erişilmiştir.

- Deggans, E (13 Mart 2018) The Queen Was Paid Less Than Her Prince On Netflix's 'The Crown'. <https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2018/03/13/593333458/the-queen-was-paid-less-than-her-prince-on-netflixs-the-crown> sayfasından erişilmiştir.
- O'Connor, R (March 2017). Fanny Mendelssohn: Female composer credited for sonata thought to have been created by her brother. <https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/music/news/international-womens-day-fanny-mendelssohn-composer-felix-music-bbc-a7617366.html> sayfasından erişilmiştir.
- Yeşiltepe,A.ZamanYolcusu:Türklerinizinde. https://www.youtube.com/watch?v=lv_GYI2NNnl&t=529s. Erişim tarihi: 06.07.2021

Görsel Kaynaklar

- Görsel 1. "The Horse Fair." Görsel-I, <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/435702> Erişim tarihi: 10.09.2021
- Görsel 2. Rosa Bonheur'un portresi. <https://www.thoughtco.com/biography-of-rosa-bonheur-4842522>. Erişim tarihi: 05.08.2021
- Görsel 3. "Labourage Nivernais," Rosa Bonheur, 1849. https://fr.wikipedia.org/wiki/Labourage_nivernais. Erişim Tarihi: 10.09.2021
- Görsel 4. Geleneksel Bökh Güreşçileri <https://www.bloodyelbow.com/2020/11/17/21571053/bokh-wrestling-and-the-cultural-genocide-in-inner-mongolia>. Erişim tarihi: 05.08.2021
- Görsel 5. <https://medium.com/the-collector/she-disguised-as-a-man-and-became-a-female-pope-cdbc07ec4945>. Erişim tarihi: 05.08.2021